

5 – Andóf gegn hjónabandi

Sjá einnig flettunnar [Afhuga hjónabandi](#) og [Piparjúnkur og sjálfstætt líf á vefnum Huldukonur.is](#)

Ísland var fyrst og fremst landbúnaðarsamfélag fram á fyrstu áratugi 20. aldar. Samfélagsleg staða kvenna og réttindi þeirra voru ákvörðuð út frá hjónabandinu, sem var lykill að virðingu. Giftar konur og ekkjur voru yfirleitt einu konurnar sem máttu reka bú. Aðrar konur urðu að láta sér nægja að vera vinnuhjú sem unnu fyrir aðra – og hjúum var bannað að stofna til fjölskyldu. Konur sem ekki giftust voru því almennt lægra settar en aðrar, a.m.k. fram til um 1900 þegar þær fengu fleiri möguleika til að sjá fyrir sér utan hjónabands (sjá **6. kafla: Þéttbýli**).

Það er þó ekki þar með sagt að allar konur hafi samþykkt þessi samfélagslegu skilyrði. Fjölmörgum konum var meinað að giftast í íslenska bændasamfélaginu og það gaf þeim stundum tækifæri til að lifa óhefðbundnu fjölskyldulífi. Vinnukonurnar Þuríður Jónsdóttir og Kristín Einarsdóttir lifðu til dæmis saman fjölskyldulífi á 19. öld, þótt hefðir samfélagsins kvæðu á um að vinnuhjú ættu ekki rétt á að stofna til nánna sambanda. Um þær er fjallað í **3. kafla: Sjókonur**.

Þær konur sem áttu að giftast beittu líka ýmsum ráðum til að forðast hjónaband. Þær streittust stundum á móti hjónabandinu með beinum hætti, sýndu því lítinn eða engan áhuga, forðuðust kynferðisleg samskipti við eiginmenn sína eða áttu í erfiðum samskiptum við þá. Slíkar konur vöktu oft umtal og urðu uppspretta slúðurs. Um þær eru því aðallega til sögur sem aðrir skrifuðu, stundum áratugum eftir að þær sjálfar dóu.

Við fáum sjaldan að vita hvað konunum sjálfum fannst um hjónabandið. Helsta ástæðan fyrir því er að fáar heimildir frá þeim hafa varðveist, til dæmis bréf og dagbækur. Mikilvæg undantekning er handskrifaðar endurminningar sem bóndakonan Helga Sigurðardóttir ritaði á árunum 1911–1918. Þar segist hún hafa verið „ónáttúruð fyrir“ eiginkonuhlutverkinu en útskýrir ekki nákvæmlega hvað fólst í því.

Þuríður Einarsdóttir, sem var kölluð Þuríður formaður því hún vann fyrir sér sem skipstjóri á bát, var uppi á fyrri hluta 19. aldar (sjá **3. kafla: Sjókonur**). Hún var þekkt fyrir að hafa takmarkaðan áhuga á hjónabandi og eiga í hjónabandserfiðleikum. Þuríður var heitbundin þremur mönnum um ævina en ekkert þeirra sambanda entist lengi. Í sögum sem til eru af henni er það útskýrt með tvennum hætti. Annars vegar er sagt að Þuríður hafi verið ákveðin og skapstór. Gefið er í skyn að það sé ástæða þess að henni hafi ekki tekist að vera í sambandi. Hins vegar er draugurinn Skerflóðs-Móri talinn hafa valdið hjónabandsóláni hennar. Til dæmis átti hann að hafa ýtt undir drykkjuvandamál fyrsta eiginmanns Þuríðar. Sjálf kenndi hún líka draugnum um ófarir sínar í ástamálum. Aðrir röktu þær til skapgerðar hennar og sögðu að hún væri ekki nógu undirgefin. Það sýnir að það var talið æskilegt að konur „hlýddu“ eiginmönnum sínum.

Loks má geta Guðrúnar Sveinbjarnardóttur sem var uppi á síðari hluta 19. aldar. Hún giftist presti, séra Þórði Thorgrímsen, þegar hún var nítján ára. Eftir tíu ára hjónaband yfirgaf Guðrún hann, flutti í næstu sveit, Selárdal, og nokkrum árum síðar á Snæfellsnes. Þar settist hún loks að í Stykkishólmi og rak heimili til dauðadags, oft ásamt öðrum konum. Sögur fóru af því að Guðrún hefði gengið með „rangt ákvarðað kynferði“. Með þeim orðum var ýjað að því að hún hefði í raun og veru verið karl. Um það er ekkert vitað með vissu. Hins vegar sjáum við að fólkið sem sagði sögurnar tengdi ástleysi Guðrúnar í hjónabandi við kynferðislega eða líffræðilega „ónáttúru“.

Dæmin í þessum kafla sýna að þrátt fyrir að konur fyrr á öldum hafi haft takmarkaða möguleika til að lifa lífi sínu utan hjónabands eða sambands við karlmann tókst sumum að koma sér undan því. Sjaldnast var þó um virkt andóf að ræða heldur reyndu konurnar frekar að fara undan í flæmingi, notfæra sér aðstæður eða snúa á eiginmenn sína og samfélagið. Á 20. öld fengu svo sumar konur aukin tækifæri til að lifa lífinu utan hjónabands eins og lesa má um í **6. kafla: Þéttbýli**.

Ónáttúruð fyrir hjónabandi

Helga Sigurðardóttir var bóndakona sem skrifaði æviminningar sínar á árunum 1911–1918. Þar segir hún meðal annars að hún hafi verið „ónáttúruð“ fyrir hjónabandi:

„Svona liðu nú árin þessi, þar til jeg var 21 árs að jeg giptist 18. júlí 1868 Helga Jónssyni frá Árbæ í Holtum, og fór þangað tveimur dögum seinna. Nú hefði þurft að koma breyting á háttalag mitt, úr því jeg var gengin í þá stöðu, sem jeg var svo ónátturuð fyrir. „En enginn má sköpum renna.““ (Endurminningar Helgu Sigurðardóttur frá Barkarstöðum, bls. 10)

Verkefni

- » Ónáttúra – hvað þýðir þetta orð? Leitaðu í orðabókum og á netinu að því hvað ónáttúra og ónáttúrulegt þýðir.
- » Hvað ætli Helga Sigurðardóttir hafi átt við með því að hún væri „ónáttúruð“ fyrir hjónabandi? Og hvað ætli hún hafi meint með síðustu setningunni, „En enginn má sköpum renna“?
- » Af hverju haldið þið að sögurnar um að Guðrún Sveinbjarnardóttir væri haldin kynferðislegri ónáttúru hafi sprottið upp?
- » Hvaða skráðu eða óskráðu „reglur“ og viðmið ríkja í samfélaginu í dag um konur sem vilja ekki giftast eða kjósa að vera ekki í parasambandi?